

тической конференции (Нижний Новгород, 25–26 сентября 2008 года). Н. Новгород, 2009. С. 520–526.

6. Михеева И.В. К вопросу о видах кодифицированных актов в Российской империи XIX – XX веков. Кодификация законодательства. Материалы Международной научно-практической конференции (Нижний Новгород, 25–26 сентября 2008 года). Н. Новгород, 2009. С. 509–519.

7. Ренненкампф Н.К. Очерки юридической энциклопедии: энцикл. Изд. 3-е. С.-Пб., 1880. 290 с.

8. Коркунов Н.М. Указ и закон: исследование. С.-Пб., 1894. 408 с.

9. Дудченко О.С. Нормотворча діяльність народних комісаріатів УСРР у 1920–1930-х рр. Прикарпатський юридичний вісник. 2016. № 4 (13). С. 3–6.

10. Гордиенко П.Ю. Теоретические основы техники систематизации права: специфика технико-юридического инструментария: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01. Волгоградский государственный университет. В., 2015. 288 с.

11. Антонова Л.И. Правотворческая деятельность высших органов государственной власти РСФСР в 1917–1922 гг. (организационные формы): автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Л., 1965. 20 с.

12. Положення про Народний Комісаріат Юстиції: постанова від 01.08.1923. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/KP230019.html

13. Проблемы совершенствования советского законодательства. / Под ред И.С. Самощенко. М.: Юрид. лит., 1977. 272 с.

14. Декларація про державний суверенітет України від 16 липня 1990 р. Відомості Верховної Ради України. 1990. № 31. Ст. 429.

15. Конституція України: зі змінами та доповненнями: прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 черв. 1996 р. Х.: Весна, 2008. 48 с.

16. Сидоренко А.Ю. До питання про кодифікацію як спосіб систематизації відомчих нормативних актів. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція. 2017. № 27. С. 54–58.

УДК 342.1:323.2

ГОПТАРСЬВ О.І.

ТРАНСПАРЕНТНІСТЬ У СИСТЕМІ ПРИНЦИПІВ СУДОЧИНСТВА

У статті проаналізовані питання походження транспарентності та становлення як принципу судової влади у державах з розвинутою та відкритою демократією. Визначено, що принципи є феноменом динамічним і постійно перебувають у стані розвитку та видозміни, тому здійснення їх класифікації залишається питанням відкритим. Транспарентність як принцип судової влади прямо не закріплений законодавством, але опосередковано він застосовується у діяльності судової влади.

Ключові слова: *принцип, принципи судової влади, принцип транспарентності, судова влада, відкрите суспільство, демократична держава, громадянське суспільство.*

В статье проанализированы вопросы происхождения транспарентности и становления как принципа судебной власти в государствах с развитой и открытой демократией. Определено, что принципы являются феноменом динамичным и постоянно находятся в состоянии развития и видоизменения, поэтому осуществление их классификации остается открытым. Транспарентность как принцип судебной

власти прямо не закріплен законодавством, но косвенно он применяется в деятельности судебной власти.

Ключевые слова: принцип, принципы судебной власти, принцип транспарентности, судебная власть, открытое общество, демократическое государство, гражданское общество.

The article analyzes the origin of transparency and the emergence as a principle of the judiciary in countries with developed and open democracy. It is determined that the principles are a dynamic phenomenon and are constantly in a state of development and modification, therefore the implementation of their classification remains an open question. Transparency as a principle of the judiciary is not directly and legally enshrined, but indirectly it is applied in the activity of the judiciary.

Key words: principle, principles of judicial power, principle of transparency, judiciary, open society, democratic state, civil society.

Постановка проблеми. Реформування всіх сфер діяльності держави – справа спільна, яка потребує залучення громадськості до обов'язкової участі. Широка участь громадськості важлива для визначення цілей, завдань подальшого змінення, реформування як державного, так і недержавного секторів суспільних відносин на засадах партнерства. Успіх проведення будь-яких змін та реформ залежить від правильно розставлених на початку пріоритетів, тому зусилля мають бути спрямовані на визначення основних цінностей та норм суспільства. Функціональні перетворення, що проходять у державному секторі, у судовій владі зокрема, побудовані на основі узгодження та синхронізації зусиль як держави, так і суспільства задля ефективного процесу реформування. При цьому проблема прозорості та відкритості (транспарентності) державного управління стає вузловою як для його реформування, так і для підвищення довіри громадян до держави та органів місцевого самоврядування. Державне управління здійснюється всіма гілками влади, на яких лежить відповідальність за стабільність у соціальному, політичному, економічному секторах суспільства.

Транспарентність у діяльності органів судової влади дає змогу громадянам та громадським об'єднанням організовано й усвідомлено захищати власні інтереси, а рішення виносяться з урахуванням всіх позицій. Це підвищує ступінь довіри до судової влади та зумовлює суспільну підтримку з боку громадськості.

Перевага відкритої діяльності судової влади полягає у тому, що громадськість фактично стає учасником цього процесу, а це, відповідно, впливає на ступінь виконання рішень. У разі незрозуміння походження рішень та їх змістової частини, яка є несприятливою для громадськості, виникають ризики, пов'язані з підозрою у корупції та неефективній діяльності апарату загалом.

Тому основним незмінним пріоритетом діяльності судової влади нашої держави є європейська інтеграція. Євроінтеграційні прагнення України зумовили необхідність реформування судової влади та її адаптації до загальноприйнятих в економічно розвинених країнах засад, що посилює потребу впровадження в діяльність судових органів принципів демократизму, серед яких – принцип транспарентності влади.

Аналіз останніх досліджень. Підґрунтям для подальших наукових розвідок стали роботи таких авторів, як: С.С. Алексєєв, О.Б. Абросімова, В.І. Анішина, В.М. Баландін, В.М. Бібіло, Л.А. Воскобітова, А.Ф. Ізваріна, Л.Я. Ліхова, В.М. Лебедев, В.О. Ржевський, Н.М. Чепурнова, О.М. Толочко та ін.

Мета й завдання статті. Метою статті є аналіз національного та міжнародного законодавства та обґрунтування існування принципу транспарентності, доведення необхідності його застосування. До основних завдань статті слід віднести:

- визначити поняття принципу транспарентності судової влади, її правову природу та зміст за допомогою аналізу її основних складників;
- сформулювати організаційно-правові засади реалізації принципу транспарентності судової влади;
- виявити прогалини у правовому регулюванні принципу транспарентності судової влади та запропонувати шляхи їх подолання.

Виклад основного матеріалу. Сам термін «принцип» походить від латинського (principio – основа, начало) і тлумачиться як основне, вихідне положення певної теорії, вчення, визначальне

правило будь-якої діяльності [1, с. 409]. Якщо звернутись до теорії держави та права принципи права визначаються як основні засади, вихідні ідеї, положення, що відображають зміст права, його сутність і призначення у суспільстві, визначають спрямованість правового регулювання і поширюються на всіх суб'єктів права, тобто відповідають інтересам і волі суб'єктів суспільних відносин.

Вони розуміються як відправні ідеї, що характеризують сутність, зміст та призначення, а також визначають законодавчу та правозастосовну діяльність [2, с. 127]. С.С. Алексєєв розглядає принципи права як відправні положення, керівні засади, ідеї, виражені в законах, навколо яких базується вся система прав, норми, інститути й галузі права [3, с. 108].

На думку В.І. Анішиної [4, с. 105], під принципами судової влади варто розуміти об'єктивні основоположні засади, що відображають її природу як самостійної гілки влади, ідейні основи її організації і діяльності, що закріплені в конституційних чи нормативних актах або витікають з їх змісту і правової природи самої судової влади.

Більшість з принципів судової влади, законодавчо закріплених у національній правовій системі, реалізуються як в основах правового положення суду і суддів у правовій системі, так і визначають правила і процедури судової діяльності як за формою, так і за змістом. Більшість науковців дотримується думки, що принципами судової влади є тільки такі керівні ідеї, які отримали своє закріплення в нормах права [5, с. 9; 301]. На наш погляд, ця думка є правильною.

У Конституції України закріплені такі принципи судової влади:

- 1) територіальність, спеціалізація та єдність судової влади (ч. 1 ст. 125 КУ);
- 2) законність;
- 3) рівність усіх учасників судового процесу перед законом і судом;
- 4) забезпечення доведеності вини;
- 5) змагальність сторін, свобода в наданні доказів і в доведенні перед судом їх переконливості;
- 6) підтримання державного обвинувачення в суді прокурором;
- 7) забезпечення обвинуваченому права на захист;
- 8) гласність судового процесу та його повне фіксування технічними засобами;
- 9) забезпечення апеляційного та касаційного оскарження рішення суду, крім випадків, установлених законом;
- 10) обов'язковість рішень суду (ч. 2 ст. 129 КУ);
- 11) здійснення правосуддя винятково судами й заборона делегування цих функцій іншим органам або посадовим особам (ч. 1 ст. 124 КУ);
- 12) незалежність і недоторканність суддів, їх підкорення лише закону (ч. 1 ст. 126 КУ; ч. 1 ст. 129 КУ);
- 13) участь народу у здійсненні правосуддя (ч. 4 ст. 124 КУ; ч. 1 ст. 127 КУ);
- 14) колегіальний та одноособовий розгляд справи (ч. 2 ст. 129 КУ) [6, с. 141].

Як бачимо, в тексті Основного Закону принцип транспарентності прямо не закріплений. Також цей принцип не знаходить свого відображення в законодавстві про судоустрій і в процесуальних нормах. Основним Законом закріплюється лише принцип гласності, який є за змістом набагато вужчим і виступає складовим елементом принципу транспарентності.

Принципи судової влади формуються під впливом низки чинників правового розвитку державності, де безпосередню участь в їх формулюванні і легітимації беруть самі суди. Судова влада в процесі своєї діяльності впливає на склад та зміст правових принципів, може формулювати нові принципи, виявляючи закономірності, керуючись власним суддівським розсудом на правове регулювання тих або інших суспільних відносин.

Виклики останніх років призвели до змін в економічній, політичній, правовій сферах, які значно вплинули на розвиток правових принципів, особливо на формування принципів організації і діяльності судової влади.

Принципи не можуть бути постійними, з розвитком суспільства, його поступовим трансформуванням змінюються і складники принципів, їх зміст, сфера застосування, гарантії реалізації. Тому принцип транспарентності поступово входить у національну систему з урахуванням рівня розвитку суспільства та активної позиції громадськості. Це невідворотна ситуація розвитку демократичних держав, які всі проходять через подібну трансформацію і таким чином спроможні реагувати на запити громадськості.

У більшості розвинутих демократичних держав ця подія вже відбулась ще в середині минулого століття, до цього часу органи державної і судової влади були закритими до оприлюднення інформації стосовно своєї діяльності [7, с. 5].

Історично-юридичний аналіз процесу становлення та розвитку транспарентності судової влади свідчить, що першою державою, яка розпочала процес переходу до відкритого інформаційного суспільства, була Швеція, яка 1766 році на законодавчому рівні почала запроваджувати транспарентність у державні, а відповідно і судові органи. У подальшому цей принцип законодавчо закріплений Конституцією Швеції.

Фінляндія закріпила цей принцип у спеціальному Законі «Про відкритість діяльності органів державної влади» приблизно тоді ж.

Принцип транспарентності був запроваджений у низку основоположних законів Сполучених Штатів Америки у 1966 році, з цього моменту всі дані, що збираються та зберігаються державними органами всіх інстанцій, стали суспільним надбанням.

Японія до відкритого суспільства долучилась у 2001 році з моменту прийняття Закону «Про публікацію інформації, що належить адміністративним органам». З цього моменту громадяни Японії отримали необмежене право на користування у разі необхідності інформацією, що раніше зберігалася у державних органах.

До 2005 році у Великій Британії було відсутнє законодавство про свободу інформації. І тільки з набранням чинності Закону «Про свободу інформації» громадськість долучилась до процесу формулювання позиції уряду і судової влади відповідно [8, с. 55].

З цих історичних фактів становлення відкритого суспільства у державах з розвинутою демократією ми бачимо поступовість запровадження принципу транспарентності та його законодавче закріплення.

Отже, доцільно на законодавчому рівні закріпити принцип транспарентності судової влади і в нашій державі з урахуванням того, що він використовується в практичній діяльності державних органів з підміною його більш вузькими за змістом принципами.

Судова влада здійснюється тільки на підставах і у формах, передбачених законом, що і визначають її діяльність. Ідеї не можуть впливати на правовідносини до моменту їх законодавчого закріплення. З цього моменту вони набувають державно-владного характеру, обов'язкового для виконання.

Правова держава – це держава реальних прав людини [9, с. 24]. Важливим складником державної політики захисту прав і свобод людини, спрямованої на демократичну трансформацію українського суспільства, на розвиток демократії як загального принципу життя, як форми організації і публічної влади, і громадянського суспільства, є транспарентність судової влади.

Соціальна цінність засади транспарентності судової влади проявляється зовні у тому, що впровадження в життя її вимог наочно демонструє демократизм, гуманність і справедливість правосуддя, є дієвим засобом виховання громадян у дусі неухильного виконання законів [10, с. 7].

Принципи загалом і принципи судової влади можуть закріплюватися законом і міститися безпосередньо у його тексті як норма, обов'язкова для виконання, а є випадки, коли норми формують тільки її окрему, складову частину [10, с. 7].

Аналіз чинного законодавства України дає нам змогу зробити висновок, що транспарентність фактично застосовується у судовій діяльності, але виражається у законодавчій базі опосередковано. Ці положення прослідковуються наскрізно, починаючи з Конституції, якою закріплюється право кожного вільно збирати, зберігати, використовувати і поширювати інформацію усно, письмово або в інший спосіб на свій вибір (ч. 2 ст. 34), право направляти індивідуальні чи колективні письмові звернення або особисто звертатися до органів державної влади, органів місцевого самоврядування та до посадових і службових осіб (ст. 40), право кожного знати свої права й обов'язки (ч. 1 ст. 57), засідання Верховної Ради України проводяться відкрито (ч. 1 ст. 84), Президент України звертається з посланням до народу про внутрішнє і зовнішнє становище України (п. 2 ст. 106), а однією із засад судочинства є засада гласності судового процесу і його повна фіксація технічними засобами (п. 7 ч. 3 ст. 129).

Позиції, що викладені вище, підтверджують фактичне закріплення принципу транспарентності у нашому законодавстві, також закріплюються гарантії його реалізації.

Отже, ми можемо зробити проміжний висновок, що загальні засади діяльності судової влади відповідають властивостям застосування ними принципу транспарентності. На підтвердження цього висновку можна окреслити основні ознаки транспарентності як принципу діяльності судової влади:

- 1) виступає фундаментальною узагальнюючою основою групи правових норм;
- 2) прискорює реалізацію пріоритетних напрямів розвитку нашої країни як відкритої для реалізації можливостей громадянами;

- 3) застосовується на всіх стадіях судового розгляду та стосується всіх сфер діяльності;
- 4) підвищує стандарти судової діяльності до міжнародних стандартів;
- 5) у разі необхідності виступає у формі громадського контролю;
- 6) підвищує ініціативу громадськості, впливає на формування громадської думки про судову владу;
- 7) зміцнює авторитет судової влади шляхом надання нею якісних та ефективних послуг;
- 8) позитивно впливає на розвиток судової влади в нашій країні [11, с. 45].

Отже, окреслені основні ознаки транспарентності як принципу діяльності судової влади ще раз дають нам змогу зробити висновок про те, що визнання транспарентності як принципу судової влади вже відбулося на вимогу суспільства, а законодавчого відображення у повному обсязі не знайшло.

Визнаючи за доведене необхідність визнання транспарентності принципом судової влади, розкриємо сутність цього явища шляхом визначення його змісту, функцій та значення.

Судова реформа, яка проводиться з моменту набуття незалежності Україною, неодноразово змінювала вектор у взаєминах із суспільством. Останні тенденції спрямовують діяльність державної та судової влади на первинні витоки функціонування, підвищують її авторитет, змінюють ставлення населення шляхом повного та всебічного розгляду справ та винесення справедливих вироків.

Конфуцій у своїх трактатах писав, що державна влада має дбати про своє населення, захищати його від ворогів, користуватися довірою населення.

На думку В.Д. Зорькіна, судова влада покликана виконувати суспільну місію, спираючись на високий рівень довіри до суду з боку суспільства [12, с. 241]. Виконання цієї місії і її цінність перебувають поза межами судової системи та зумовлюють необхідність її існування.

Суспільне визнання можливе лише за умови відкритості суду, інформування населення на предмет кожного кроку його діяльності [13, с. 98].

Транспарентність судової влади є невіддільною частиною принципу демократичної правової держави і, відповідно, є транспарентністю діяльності всіх гілок влади. Поняттям транспарентності охоплюються всі сторони діяльності сучасної відкритої держави. А прозора діяльність всього державного апарату є свідченням зрілості громадянського суспільства та його запитів щодо діяльності судової влади.

Висновки. Політика судової влади має спрямовуватись на задоволення потреб суспільства щодо доступності отримуваної інформації, висвітлення діяльності та зрозумілості дій суду шляхом оприлюднення у ЗМІ, коментарях, сайтах, інших джерелах, спрямованих на зручність співпраці з громадськістю.

Транспарентність як принцип судової влади – це і процедури судочинства, це і демократичний порядок формування судової системи та суддівського корпусу; інформованість суспільства про механізм функціонування судової влади, про ухвалювані нею рішення, про призначення й особисті якості її представників, а також надання гласності і відкрите обговорення всіх цих питань у рамках публічного дискурсу.

Відкритість судової влади в розвиненому демократичному суспільстві це, по суті, переважання громадянського суспільства над державною та судовою владою. Всі ці ознаки свідчать про відкритість, прозорість, гласність, інформативність діяльності судової влади, тобто її транспарентність, до якої прагне діяльність судової влади. З урахуванням переходу до нових стандартів здійснення правосуддя вважаємо за доцільне продовжити наукові пошуки в цій сфері.

Список використаних джерел:

1. Словарь иностранных слов / под ред. Е.Н. Захарченко, Т.А. Пичугина. 18-е изд., стереотип. М.: Рус. яз., 1989. 629 с.
2. Теория государства и права: учебник / отв. ред. А.В. Малько. 2-е изд., стереотип. М.: КНОРУС, 2007. 400 с.
3. Алексеев С.С. Проблемы теории права: курс лекций: в 2 т. Свердловск: Юрид. ин-т, 1972. Т. 1: Основные вопросы общей теории социалистического права. 395 с.
4. Анишина В.И. Конституционные принципы как основа самостоятельности судебной власти: автореф. дис. на соиск. науч. степени д-ра юрид. наук: спец. 12.00.01 «Теория и история государства и права. История полит. и правов. учений», спец. 12.00.02 «Конституц. право». М., 2006. 47 с.
5. Добровольская Т.Н. Принципы советского уголовного процесса. Вопросы теории и практики. М.: Юрид. лит., 1971. 200 с.

6. Конституція України: прийнята на п'ятій сес. Верхов. Ради України 28 черв. 1996 р. Відом. Верхов. Ради України. 1996. № 30. Ст. 141.
7. Голдберг С. Общественный доступ к правительственной информации. URL: http://www.bigpi.biysk.ru/aaa/BCE/government/freep_6r.pdf
8. Нетреба П. Несекретную информацию тоже можно продать. Минэкономразвития внесло в правительство законопроект «Об обеспечении доступа граждан и организаций к информации о деятельности государственных органов и органов местного самоуправления». Коммерсантъ. 2004. 30 июля (№ 138). URL: <http://www.kommersant.ru/doc.aspx?fromsearch=372fb1c0-a0aa-4d59-9f8a-c647dcf7be51&docsid=493728>
9. Рабінович П.М. Основи загальної теорії права та держави: навч. посіб. 10-е вид, допов. Л. : Край, 2008. 224 с.
10. Тыричев И.В. Принципы советского уголовного процесса: учеб. пособие. М. : ВЮЗИ, 1983. 80 с.
11. Король В.В. Засада гласності та її обмеження в кримінальному судочинстві: дис. канд. юрид. наук: 12.00.09. Л., 2002. 205 с.
12. Зорькин В.Д. Россия и Конституция в XXI веке. Взгляд с Ильинки. М.: Норма, 2007. 400 с.
13. Фойницкий И.Я. Курс уголовного судопроизводства: в 2 т. С-Пб.: Альфа, 1996. Т. 1. 607 с.

УДК 340.14

МАНДЕЛЬ Р.Я.

ПРИНЦИП НЕДИСКРИМІНАЦІЇ У ДОКУМЕНТАХ ОРГАНІЗАЦІЇ ОБ'ЄДНАНИХ НАЦІЙ ТА РАДИ ЄВРОПИ

Статтю присвячено відображенню принципу недискримінації у документах Організації Об'єднаних Націй та Ради Європи. Проаналізовано правові акти цих організацій щодо питання запобігання та протидії дискримінації. Зроблено висновки, що в їх межах розроблено основні документи, які стали взірцем для держав у здійсненні політики щодо недискримінації. Організація Об'єднаних Націй і Рада Європи сприяли утвердженню принципу недискримінації як фундаментального.

Ключові слова: дискримінація, принцип недискримінації, рівність, права людини.

Статья посвящена отображению принципа недискриминации в документах Организации Объединенных Наций и Совета Европы. Проанализированы правовые акты этих организаций. Сделан вывод, что в их рамках разработаны основные документы, которые стали образцом для государств в осуществлении политики касательно недискриминации. Организация Объединенных Наций и Совет Европы способствовали утверждению принципа недискриминации как фундаментального.

Ключевые слова: дискриминация, принцип недискриминации, равенство, права человека.

The article is devoted to the reflection of the principle of non-discrimination in the documents of the United Nations and the Council of Europe. The legal acts of these organizations were analyzed. The author concludes that the main documents were de-